

*Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»
включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління
(Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).*

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 3.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.3.6>

УДК 355.2

Р. З. Хардель,

*доктор філософії за спеціальністю 032 (історія та археологія), старший
викладач кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової
роботи, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного.*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2243-9722>.

О. М. Григорчук,

*старший викладач кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та
кадрової роботи, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного.*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8512-3357>.

М. І. Хардель,

*викладач кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової
роботи, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного.*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4577-781X>

Ю. В. Сенюк,

*заступник начальника кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та
кадрової роботи, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного.*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6199-8466>

О. Й. Андрощук,

*викладач кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової
роботи, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного.*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2458-7646>

**ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ
(МОДЕРНІЗАЦІЇ) СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ОТРИМАННЯ
ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ (ДОПРИЗОВНОЇ)
ПІДГОТОВКИ**

R. Khardel

*PhD in History and Archaeology,
Senior Lecturer of the Department of Mobilization and Personal Organization,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

O. Hryhorchuk

*Senior Lecturer of the Department of Mobilization and Personal Organization,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy.*

M. Khardel

*Lecturer of the Department of Mobilization and Personal Organization, Hetman
Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

Yu. Senyuk

*Deputy head of the Department of Mobilization and Personal Organization,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

O. Androshchuk,

*Lecturer of the Department of Mobilization and Personal Organization, Hetman
Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

EXPLANATION OF REQUIRMENT FOR MODERNIZATION OF MILITARY EDUCATION FOR PRE-DRAFT TRAINING

Статтю присвячено дослідженню проблеми вдосконалення системи навчання під час отримання початкової загальновійськової (допризовної) підготовки. Система навчання, яка зараз фактично існує як в Україні, як і в більшості країн пострадянського простору, була організована у тоталітарному, мілітаризованому суспільстві безправних громадян бувшого радянського союзу. Її навчально-матеріальна база відсутня або застаріла у більшості навчальних закладах.

Кваліфікованих вчителів з предмету “Захист України” бракує, в кращому випадку додаткове навантаження отримали викладачі, які не мають додаткової підготовки за фахом та нездатні якісно виконувати функцію з надання освітніх послуг у сфері військових наук. Тобто, елемент системи загальновійськової підготовки виявляється неефективним, відповідно до цього вся система функціонує недостатньо якісно. В результаті, загальновійськова підготовка громадян України до

національного спротиву проводиться на рівні, який не відповідає викликам сьогодення.

У статті здійснюється аналіз існуючої системи початкової загальновійськової підготовки, визначаються її основні недоліки з метою обґрунтування подальших напрямків її покращення.

This paper analyzes the question of modernizing the current education when taking general (pre-draft) training. Currently present education system is similar to all other post-soviet countries, a system built in a totalitarian, heavy militaristic society of post-soviet people, whose rights were stripped away. It's educational material is either absent or outdated in most educational facilities. Teachers for "Defense of Ukraine" are either absent or not qualified, which puts additional work on unqualified teachers, which have no proper training and are unable to provide education up to a required high standard. This leads to a conclusion that a certain element of general military preparation is ineffective, eventually leading to underperformance of the whole system at large. As a result, general military preparation of Ukrainian citizens is being conducted on a very low level of quality, concerning with what kind of tasks UAF are performing.

Challenges concerned with armed invasion of Ukraine, calls Ukraine to adequately react to the aggression. Patriotism and motivation of younger generation to protect their country first comes to mind of a conscious Ukrainian during general military preparation of Ukraine's citizens in school. This happens when students take general, basic military information, theoretical and practical education included. This process is divided into starting and basic training.

Starting training plays a huge role in quality level of basic training, because during this stage forms a part of the worldview in future defenders of

Ukraine, which in turn causes patriotic consciousness and durable motivation to receive practical and theoretical skills, required to defend one's Motherland.

With this in mind, actual situation concerning general military preparation shows a list of problematic questions, which, in turn, cause the whole system to lose effectiveness and cause low quality of end result. Analysis of weak spots, which are present in system of pre-draft preparation, can point out towards future actions required to create an effective, adequate with currently active challenges and problems system of basic preparation as an element of general military preparation, which in turn is one of the most important systems element of training citizens of Ukraine for national defense.

Ключові слова: *загальновійськова підготовка, початкова підготовка, допризовна підготовка, національний спротив, законодавство України.*

Key words: *general military training, basic training, pre-draft training, National Defense, Legislation of Ukraine*

Постановка проблеми. Виклики, які постали перед Україною внаслідок збройної агресії російської федерації потребують адекватного реагування нашої держави щоб зберегти незалежність і територіальну цілісність. Патріотизм та мотивація молодого покоління до захисту своєї держави, як правило вперше свідомого проявляється у молодого українця під час навчання у школі при опануванні початковими знаннями, практичними вміннями і навичками загальновійськової (допризовної) підготовки громадян з предмету “Захист України”. Ця підготовка відіграє величезну роль у якості проведення загальновійськової підготовки в цілому, тому що саме в процесі її проведення закладається ґрунтовна база світогляду майбутніх захисників та захисниць України, що поєднується із формуванням патріотичної свідомості та стійкої мотивації набуття та

підтримання громадянами знань та практичних вмінь, необхідних для захисту Вітчизни.

Разом з цим, реальний стан справ у системі загальновійськової підготовки демонструє низку проблемних питань, які призводять до істотного зниження рівня ефективності роботи системи та зумовлюють низьку якість кінцевого результату в цілому. Аналіз слабких місць, що наявні у системі початкової підготовки зумовить подальші кроки щодо створення ефективної, адекватної поточним викликам системи початкової підготовки як елементу загальновійськової підготовки, яка у свою чергу виступає одним з найважливіших елементів системи підготовки громадян України до національного спротиву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання патріотичного виховання молоді розглядали у своїх роботах такі дослідники, як М.Зубалій, В.Кузь, Ю.Руденко, З.Сергійчук, В.Глушко, та інші. Допризовна підготовка як фактор формування особистості та фізичної загартованості молоді досліджувався у роботах В.Івашківського, О.Кириченко. Організація військово-патріотичного виховання в процесі допризовної підготовки досліджувалась у роботах Е.Бородая, Г.Костакова та Г.П'янковського. Стан сучасної системи військової освіти досліджувався у роботах Д.Кільдерова, Ю.Приходька та Ю.Черних.

Разом з цим, умови що висуває перед нашим суспільством сьогодення щодо побудови ефективної системи початкової військової підготовки, потребують оперативного аналізу ефективності системи початкової загальновійськової підготовки, та вироблення пропозицій щодо її вдосконалення.

Метою статті є аналіз відповідності діючої системи початкової загальновійськової (допризовної) підготовки сучасним викликам національної безпеки, які зумовлюють потребу у підготовці громадян для формування в суспільстві готовності до стійкого опору агресору, зокрема в

інформаційному просторі, патріотичної свідомості та стійкої мотивації, набуття та підтримання громадянами знань та практичних вмінь, необхідних для захисту України.

Виклад основного матеріалу.

Згідно статті 6 Закону України “Про основи національного спротиву” [1] загальновійськова підготовка громадян України полягає в опануванні базовими загальновійськовими знаннями, практичними вміннями і навичками та поділяється на початкову і базову підготовку.

Відповідальність за організацію початкової (допризовної) підготовки громадян покладається на Міністерство освіти і науки разом з Міністерством оборони.

Початкова (допризовна) підготовка включається до Державного стандарту профільної середньої освіти, що реалізується на третьому рівні повної загальної середньої освіти в закладах загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та інших закладах освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері загальної середньої освіти. Допризовна підготовка здобувачів зазначених вище закладів освіти реалізується через викладання навчального предмета “Захист України” та військово-патріотичне виховання.

Основні напрями допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді визначені Указом Президента України “Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді” [2], а також Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про допризовну підготовку і про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей” [3].

Процедура організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву визначена у Постанові Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. N 1443 “Про

затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву” [4].

Початкова (допризовна) підготовка здійснюється з метою формування у громадян первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей стосовно оборонної свідомості, ознайомлення громадян з місцем і роллю громадянина у зв'язку з усвідомленням свого обов'язку щодо збройного захисту України.

Головними завданнями початкової (допризовної) підготовки є:

- військово-патріотичне виховання громадян;
- ознайомлення громадян з основами законодавства щодо захисту України, цивільного захисту населення та особистої безпеки людини;
- усвідомлення громадянами свого обов'язку щодо захисту України в разі виникнення загрози незалежності та територіальній цілісності держави;
- набуття знань про функції Збройних Сил, інших складових сил безпеки та сил оборони, їх характерні особливості;
- здійснення морально-психологічної підготовки до військової служби;
- набуття практичних навичок для засвоєння основ захисту України, військової справи, цивільного захисту населення, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки громадян;
- підготовка громадян до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах та інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях [4].

Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти вивчення предмета “Захист України” планується в 10 – 11 класах і для цього передбачено 1,5 – 2 години на тиждень продовж навчального року.

Також 18 годин відводиться на проведення навчально-польових занять (зборів). Навчання юнаків умінню стріляти з автомата

(малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами проводиться під час навчально-польових занять на стрільбищах і в тирах військових частин, вищих військових навчальних закладів, організацій Товариства сприяння обороні України (ТСО України) і спортивних організацій. Проведення стрільб проводиться під керівництвом військовослужбовців територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки.

Викладачі початкової (допризовної) підготовки входять до штату навчальних закладів і є відповідальними за підготовку юнаків допризовного віку, облік, зберігання, технічний стан та видачу озброєння, боєприпасів і військового майна, додержання встановлених правил і запобіжних заходів під час проведення занять.

Педагогічні працівники, які проводять початкову підготовку, повинні бути офіцерами запасу, резервістами офіцерського складу, а також ветеранами війни, що мають вищу педагогічну освіту. Зазначені особи повинні бути спроможні за віком та станом здоров'я якісно проводити заняття. У разі коли неможливо укомплектувати такі посади зазначеними особами, педагогічними працівниками можуть бути призначені добре підготовлені та досвідчені сержанти (старшини), солдати (матроси) запасу або резерву, які мають вищу освіту та статус ветерана війни [4].

Матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів для проведення початкової (допризовної) підготовки покладається на органи постачання оперативних командувань. Озброєння, боєприпаси і військове майно повинні видаватися навчальним закладам через територіальні центри комплектування та соціальної підтримки відповідно до встановлених норм.

Озброєння і боєприпаси видаються тільки за наявності виданого в установленому порядку уповноваженим органом дозволу на їх зберігання.

(На даний час озброєння, боєприпаси і військове майно для проведення початкової (допризовної) підготовки в навчальних закладах відсутнє).

Керівництво початковою (допризовною) підготовкою, програмним і методичним забезпеченням здійснює Міноборони, Міносвіти, а також інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві держадміністрації та органи місцевого самоврядування.

Безпосереднє керівництво початковою (допризовною) підготовкою в оперативних командуваннях покладається на управління оперативного командування.

Начальники гарнізонів, командири з'єднань і військових частин, начальники вищих військових навчальних закладів разом з територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки надають допомогу органам управління освітою, підпорядкованим місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, керівникам навчальних закладів в організації військово-шефської роботи з юнаками [3].

Разом з органами управління освітою у повсякденному керівництві початковою (допризовною) підготовкою повинні брати участь територіальні центри комплектування та соціальної підтримки [6]. Для забезпечення керівництва навчально-методичною роботою з початкової (допризовної) підготовки при територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки повинні створюватися позаштатні методичні ради [3].

Крім початкової (допризовної) підготовки громадян до військової служби статтею 10 Закону України “Про військовий обов’язок і військову службу”[1] передбачено підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей. Вона повинна проводитися наступним таким чином:

– призовників - учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які навчаються в них за професіями, спорідненими з військово-обліковими спеціальностями, - безпосередньо в цих закладах;

– призовників, які працюють, і тих, хто тимчасово не працює, а також учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які навчаються в них за професіями, не спорідненими з військово-обліковими спеціальностями, - у закладах професійної (професійно-технічної) освіти міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та у закладах освіти Товариства сприяння обороні України.

Кількість призовників, які підлягають підготовці з військово-технічних спеціальностей, та перелік спеціальностей визначаються Міноборони разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади за участю ТСО України та затверджуються Кабінетом Міністрів України. Мінфін забезпечує фінансування з державного бюджету підготовки призовників у межах затверджених обсягів[3].

(Довший час (близько 20 років) відсутнє державне замовлення і фінансування заходів підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей).

Аналіз сучасного стану законодавчої бази щодо початкової загальновійськової підготовки громадян України свідчить про:

1. Застарілість окремих документів стосовно початкової (допризовної) підготовки молоді – потребують осучаснення Укази Президента України від 25 жовтня 2002 року № 948/2002 “Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді”[2] та від 18 травня 2019 року № 286/2019 “Про Стратегію національно-патріотичного виховання”[7], Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2000 року № 1770 “Про затвердження Положення про допризовну підготовку і про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей”[3].

2. Невідповідність існуючої програми початкової (допризовної) підготовки вимогам сьогодення – основою викладання предмета “Захист України” є теоретичні теми. Через незадовільну матеріально-технічну базу (відсутність озброєння, боєприпасів, військового майна) на дуже низькому рівні знаходиться практична складова навчального процесу.

3. Невідповідність статусу вчителя предмета “Захист України” обсягу завдань та рівням необхідної підготовки і об’ємам відповідальності – необхідна зміна статусу вчителя предмета “Захист України” на заступника директора навчального закладу з патріотичного виховання - вчителя предмета “Захист України”.

Згідно статті 24 Закону України від 16 січня 2020 року №463-IX “Про повну загальну середню освіту”, педагогічне навантаження вчителя однієї тарифної ставки становить 18 годин на тиждень. Для того, щоб вчитель предмета “Захист України” мав одну ставку, у навчальному закладі повинно бути мінімум дев’ять 10 – 11 класів.

4. Припинення підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах фахівців за спеціальністю вчителя предмета “Захист України” – зміна статусу вчителя предмета “Захист України” на заступника директора навчального закладу з патріотичного виховання - вчителя предмета “Захист України” сприятиме залученню на ці посади офіцерів з бойовим досвідом.

5. Відсутність нормативних документів щодо матеріального та фінансового забезпечення початкової загальновійськової підготовки різних рівнів – опрацювання нормативних документів щодо матеріального та фінансового забезпечення початкової загальновійськової підготовки різних рівнів (загальнодержавний, обласний та рівень територіальної громади).

6. Втрата системи керівництва початковою (допризовною) підготовкою у ланці від Міністерства оборони України до місцевих органів військового управління – визначення структури та порядку

функціонування системи керівництва початковою (допризовною) підготовкою у ланці Міністерство оборони України – Генеральний штаб Збройних Сил України – оперативне командування – обласні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки – районні (міські) територіальні центри комплектування та соціальної підтримки та їх відділи (функціонал, штати, розпорядчі та звітні документи).

7. Потреба у створенні (переформуванні) системи військово-шефської роботи – зміна у підході до військово-шефської роботи на територіях, де відсутні регулярні військові частини, у бік більшої співпраці з частинами територіальної оборони (забезпечення функціонування системи військово-шефської роботи у ланці навчальний заклад – батальйон територіальної оборони).

8. Потреба у конкретизації взаємодії частин (підрозділів) територіальної оборони та навчальних закладів щодо надання допомоги у викладанні предмету “Захист України” – визначення порядку взаємодії частин територіальної оборони та навчальних закладів щодо надання допомоги у викладанні предмету “Захист України”, проведенні навчально-польових зборів та методичної підготовки викладачів, створення резерву на посади викладачів предмету “Захист України”.

9. Втрата системи загальнодержавної військової підготовки у особливий період – потребують конкретизації питання загальновійськового навчання громадян у особливий період (накопичення мобілізаційного ресурсу для військ територіальної оборони, структури у штатах територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, планування, методичне забезпечення).

10. Відсутність сучасної всеохоплюючої системи оцінювання рівня початкової (допризовної) підготовки – необхідні напрацювання нової системи всебічного оцінювання навченості учнів (теоретичної та практичної складової), стану викладання (наявність та якість навчально-

матеріальної бази, військово-обліковий статус та методична підготовка викладачів).

Висновок

1. До початкової загальновійськової підготовки залучаються лише ті громадяни України, які навчаються в 10-11 класах закладів загальної середньої освіти та у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та інших закладах освіти, які здійснюють освітню діяльність на базі початкової середньої освіти (9 класів). Решта молоді системою початкової загальновійськової підготовки не задіяні, відповідну підготовку не проходять.

2. Через слабку навчально-матеріальну базу і відсутність у більшості навчальних закладах кваліфікованих вчителів предмету “Захист України”, підготовка громадян з початкової загальновійськової підготовки проводиться на рівні, який не відповідає викликам сьогодення.

Література

1. Про військовий обов’язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року №2232-XII. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 16.09.2021).

2. Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді: Указ Президента України від 25 жовтня 2002 року № 948/2002. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948/2002#Text> (дата звернення: 16.02.2023).

3. Про затвердження Положення про допризовну підготовку і про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2000 року № 1770. URL

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1770-2000-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.02.2023).

4. Про затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву: від 29 грудня 2021 р. N 1443. URL <https://ips.ligazakon.net/document/kp211443?an=2> (дата звернення: 16.02.2023).

5. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 16.02.2023).

6. Про затвердження Положення про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 березня 2002 року № 352. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/352-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.02.2023).

7. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення: 16.02.2023).

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine “About military duty and military service”, available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (Accessed 16 February 2023).

2. President of Ukraine (2002), Decree “About the Concept of pre-conscription training and military-patriotic education of youth”, available at

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948/2002#Text> (Accessed 16 February 2023).

3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2000), Resolution “On the approval of the Regulation on pre-conscription training and on the training of conscripts in military-technical specialties”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1770-2000-%D0%BF#Text> (Accessed 16 February 2023).

4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Resolution “On the approval of the Order of organization and implementation of joint military training of citizens of Ukraine for national resistance”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1770-2000-%D0%BF#Text> (Accessed 16 February 2023).

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021), The Law of Ukraine “ On the foundations of national resistance”, available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (Accessed 16 February 2023).

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2002), Resolution “On the approval of the Regulation on the preparation and conduct of the draft of citizens of Ukraine for term military service and the acceptance of conscripts for military service under contract”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/352-2002-%D0%BF#Text> (Accessed 16 February 2023).

7. President of Ukraine (2019), Decree “About the Strategy of National Patriotic Education”, available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (Accessed 16 February 2023).

Стаття надійшла до редакції 20.02.2023 р.